حج؛ آیینه وحدت امت اسلامی و تجربه‌ای از هویت جمعی مسلمانان!

حج، یکی از ارکان پنج‌گانه دین اسلام، نه‌فقط فریضه‌ای فردی، بلکه مظهری باشکوه از پیوند و همبستگی امت اسلامی است. هر سال، میلیون‌ها مسلمان از اقوام، مذاهب، زبان‌ها و سرزمین‌های مختلف گرد خانه خدا گرد می‌آیند و با لباسی واحد، کلماتی مشترک و آدابی همسان، زیر پرچم توحید، وحدت دینی را به شکلی بی‌سابقه تجلی می‌بخشند. چنین مراسمی، به‌ویژه در روزگاری که امت اسلامی با پراکندگی و چندپارگی مواجه است، می‌تواند نقش اساسی در احیای روح جمعی مسلمانان ایفا کند.

در منابع دینی ما، به‌ویژه روایات امامان اهل‌بیت (علیهم‌السلام)، بر اهمیت اجتماعی حج تأکید فراوان شده است. امام صادق (علیه‌السلام) در روایتی معروف می‌فرماید: «اگر مردم حج را ترک کنند، بر امام واجب است که آنان را–حتی به اجبار–وادار به انجام آن کند؛ چرا که این خانه برای حج بنا شده است» (صدوق، ۱۳۸۵ق، ج۲، ص۳۹۶). در روایت دیگری نیز آمده است: «اگر مردم هزینه رفتن به حج را ندارند، از بیت‌المال مسلمانان برایشان هزینه شود» (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج۴، ص۲۷۲). این سخنان نشان می‌دهد که حج تنها یک سفر عبادی فردی نیست، بلکه ستون اصلی حیات اجتماعی و دینی مسلمانان به شمار می‌آید.

از منظر جامعه‌شناسی سیاسی، می‌توان حج را در چارچوب «نظریه هویت اجتماعی» نیز بررسی کرد. این نظریه می‌گوید افراد، بخشی از هویت فردی خود را از طریق تعلق به گروه‌های اجتماعی کسب می‌کنند؛ گروه‌هایی که برای آن‌ها معنا، ارزش و عزت نفس می‌آفرینند. حج، مصداق برجسته‌ای از شکل‌گیری چنین هویتی در مقیاسی جهانی است. مسلمانان در این آیین، از تفاوت‌های قومی و زبانی عبور می‌کنند و در فضایی یکپارچه، تجربه‌ای مشترک از ایمان، برابری، و همدلی را زندگی می‌کنند. در کنار یکدیگر می‌ایستند، طواف می‌کنند، می‌گریند، دعا می‌خوانند و احساس می‌کنند که عضوی از یک امت بزرگ و یگانه هستند. این تجربه جمعی، چنان قدرتمند است که می‌تواند احساس «ما مسلمانان» را جایگزین احساس تفرقه‌آمیز «من و دیگری» کند.

یکی از جلوه‌های زیبای این هویت مشترک، احساس برابری است. در حج، هیچ تفاوتی میان غنی و فقیر، عرب و عجم، سیاه و سفید وجود ندارد. لباس احرام، ظاهری ساده و یکنواخت به همه می‌دهد تا همه احساس کنند از جایگاهی برابر برخوردارند. این نماد، همان چیزی است که دین اسلام همواره بر آن تأکید داشته و پیامبر اعظم (ص) در خطبه حجة‌الوداع فرمودند: «همه شما از آدم هستید و آدم از خاک».

در شرایط کنونی جهان اسلام، که در آن دشمنان اسلام از تفرقه برای سلطه سیاسی، نظامی و فرهنگی بر کشورهای اسلامی بهره می‌برند، حج می‌تواند نماد عینی وحدت، و فرصتی برای بازاندیشی در مناسبات میان امت اسلامی باشد. اگر دولت‌ها، علما، نخبگان دینی و فرهنگی و مردم، به پیام‌های عمیق حج توجه داشته باشند، این فریضه می‌تواند بنیان‌گذار موجی از تقریب، همدلی و همکاری میان مسلمانان باشد.

بنابراین، حج نه فقط سفر دل به سوی خداست، بلکه دعوتی به بازسازی امت واحده، تمرینی برای گفت‌وگوی میان پیروان مذاهب، و الگویی برای همزیستی مسالمت‌آمیز مسلمانان در سرتاسر دنیاست. اگر به عمق این فرصت توجه شود، می‌توان حج را یکی از پایه‌های استوار تقریب مذاهب و وحدت اسلامی در جهان معاصر دانست.

منبع:

حج و هویت جمعی امت اسلامی، نویسنده : مهدی نادری، محمد آذرشب